Әдәбият

Абилов, Ш. Суфичылык / Ш.Абилов // Татар әдәбияты тарихы: 6 т. – Т.1: Борынгы һәм урта гасыр татар әдәбияты. – Казан: Тат. кит. нәшр., 1984. – Б. 356-366.

Вәлиди, Җ. Татар әдәбиятының барышы / Җ.Вәлиди. – Оренбург: Вакыт матбагасы, 1912. – 122 б.

Гарәпчә-татарча-русча алынмалар сүзлеге: 2 т. / М.И. Мәхмүтов, К.З. Хәмзин, Г.Ш. Сайфуллин. – Казан: Тат. кит. нәшр., 1993. – 854 б.

Йосыпова, Н.М. Суфичылык / Әдәбият белеме: терминнар һәм төшенчәләр сүзлеге. – Казан: Мәгариф, 2007. – Б.184-185.

Кныш, А. Мусульманский мистицизм / А. Кныш. – СПб: Диля, 2004. – С.10.

Сибгатуллина, Ә.Т. Татар әдәбиятында суфичылык (чыганаклар,тематика һәм жанр үзенчәлекләре): филол.фән докт. ... дис. / Ә.Т. Сибгатуллина. – Алабуга, 2000. – Б.13

Фарсыева Гүзәл Зәетовна

Казан (Идел буе) федераль университеты, Казан

БЕРТУГАН ГРИММНАРНЫҢ «ROTKÄPPCHEN» ӘКИЯТЕН ТӘРҖЕМӘ ИТҮДӘ ЛЕКСИК-СЕМАНТИК ҮЗЕНЧӘЛЕКЛӘР

В данной работе рассматриваются лексико-семантические особенности перевода сказки братьев Гримм «Rotkäppchen». Материалом исследовательской работы является популярная сказка братьев Гримм «Rotkäppchen» и её переводы на русский (Красная шапочка) и татарский язык (Кызыл калфак). Переводы К. Фассахова и Г. Петникова являются прямыми: с немецкого на татарский и с немецкого на русский язык.

Ключевые слова: *сказка, перевод, конкретизация, генерализация, модуляция.*

This artickle describes we consider the lexical-semantic features of the translation of the Brothers Grimm fairy tale «Rotkäppchen». The material of the research work is the popular tale by the Brothers Grimm «Rotkäppchen» and its translation into Russian (Little Red Riding Hood) and Tatar (Kyzyl kalfak). Translations K. Fassahov and G. Petnikov are direct: from German into Tatar and from German into Russian.

Key words: *Tale, translation, concretization, generalization, modulation.*

Тәрҗемә – ул төрле телдә сөйләшүче кешеләр арасында аралашу мөмкинлеге булдыру алымы. Шуңа күрә тәрҗемә теориясе өчен сөйләм үзенчәлекләре, кешенең нәрсә әйтергә теләгәнен күрсәтә торган туры һәм кыек сөйләм төзелеше мөһим урынны алып тора.

Тәрҗемә теориясенең мәсьәләләрен тикшерү аерым тәрҗемә үрнәкләрен анализлау аша алып барыла. Безнең эшебезнең темасы да шул фикергә таянып билгеләнде: «Бертуган Гриммнарның «Rotkäppchen» әкиятен тәрҗемә итүдә лексик-семантик үзенчәлекләр».

Бертуган Гриммнарның «Rotkäppchen» әкияте, аның Г. Петников тарафыннан башкарылган рус теленә тәрҗемәсе һәм К. Фәсәховның, С. Әдһәмованың әлеге әсәрнең татар теленә тәрҗемәләре эшебезнең төп өйрәнү объекты булып тора. Тикшерү предметы – алман әкиятенең һәм аның татар телендәге вариантларының лингвистик һәм тәрҗемә барышында барлыкка килгән ике халыкның милли үзенчәлекләре. Безнең хезмәтебездә Я. һәм В. Гримм әкиятен һәм аның татар теленә тәрҗемәләрен лексик-семантик яктан тикшерү-анализлау максаты куелды. Әлеге максатка ирешү өчен түбәндәге бурычлар билгеләнде:

1) тәрҗемә теориясенә багышланган теоретик материалны өйрәнү;
2) текстлар белән җентекләп танышу;
3) тәрҗемәләрнең лексик-семантик үзенчәлекләрен өйрәнү;
4) тикшеренүләрне гомумиләштереп нәтиҗә чыгару.

К. Фәсәхов тәрҗемәләрендә конкретлаштыру алымына мисаллар бик күп. Тәрҗемәченең бу алымны актив куллануы, иң беренче чиратта, татар телендә бер сүзне синонимнар белән, кабатлап бирү тәэсир көчен бермә-бер арттыруга бәйле. Кайбер очракларда күплек мәгънәсен бирү өчен К. Фәсәхов саннарга мөрәҗәгать итә.

«…weil ihm das so wohl stand…» [Brüder Grimm, 1994: 86].

«…Кызыкай калфакны бик ошаткан…» [Фәсәхов, 1982: 7].

«Das junge, zarte Ding» [Brüder Grimm, 1994: 86].

«Яшь-яшь кызый» [Фәсәхов, 1982: 8].

С. Әдһәмова тәрҗемәләренә игътибар итсәк, биредә конкретлаштыруга мисаллар К. Фәсәхов белән чагыштырганда күпкә азрак. Бу күренеш оригинал тел буларак Г. Петниковта конкретлаштыруга мисалларның бик күп булуы белән аңлатыла. Тәрҗемәче әкиятне үзгәртеп, үзеннән өстәмәләр кертеп тәрҗемә иткән. Бу исә һәрбер өлештә диярлек чагылыш таба.

«… подарила она ей однажды из красного бархата шапочку…» [Петников, 1957: 120].

«Туган көненә әбисе бик матуркызыл калфак бүләк иткән...» [Әдһәмова, 1948: 20].

«…проглотил бедную Красную Шапочку…» [Петников, 1957: 123].

«...аны башмагы, калфагы белән берьюлы кабып йоткан...» [Әдһәмова, 1948: 24].

Генерализацияләү – оригиналдагы тар мәгънәле сүзне тәрҗемә телендәге киң мәгънәле сүз белән алмаштыру, ягъни конкретлаштыруның киресе. Бу ысул стилистик сәбәпләр белән дә кулланылырга мөмкин. Мәсәлән, рус һәм татар телләрендә кешенең буен һәм авырлыгын төгәл күрсәтү кабул ителмәгән, ә алман телендә бу табигый күренеш. К. Фәсәхов генерализацияләү алымын актив куллана. Шул рәвешле ул тәрҗемәне сыйфатлар белән баета, телне яңгырашлы һәм зәвыклы итә.

«…das hatte jedermann lieb, der sie nur ansah, am allerliebsten aber ihre Großmutter…» [Brüder Grimm, 1994: 86].

«…бигрәк тә әбисе иркәли...» [Фәсәхов, 1982: 7].

der Wolf [Brüder Grimm, 1994: 86].

Сорыҗанвар [Фәсәхов, 1982: 8].

Алман әкияте кансыз эпизодларга бик бай. Бу Бертуган Гриммнарның әкиятне өлкәннәргә атап язулары белән аңлатыла. Тәрҗемәчеләр исә әлеге әсәрне балалар әдәбияты үрнәге буларак тәрҗемә иткәннәр. Шунлыктан күп кенә җөмләләр, кансыз сурәтләү чаралары Сәрвәр Әдһәмова тарафыннан төшерелеп калдырылган.

«…взял ножницы и начал вспарывать брюхо спящему волку…» [Петников, 1957: 123].

«...эчен ярганнар...» [Әдһәмова, 1948: 20].

Модуляцияләү (мәгънәви үстерелеш) – оригиналдагы сүз яки сүзтезмәне мәгънәсе логик аңлашылган тәрҗемә теле берәмлеге белән алмаштыру.

К. Фәсәхов тәрҗемәсендә әлеге алымга мисаллар бик аз, ә С. Әдһәмовада исә киресенчә бик күп. Мәсәлән:

«Волк был очень голодным…» [Петников, 1957: 122].

«Бүренең инде ничә көн авызына ризык капканы юк икән, ул ач күзләре белән Кызыл Калфакка караган...» [Әдһәмова, 1948: 23].

Нәтиҗә ясап әйткәндә, тәрҗемә барышында лексик-семантик үзгәрешләр төптән уйлап башкарылган. Лексик-семантик системаның үзенчәлекле булуын Л.В. Щерба болай күрә: «...безгә үзебезнең турыдан-туры тәҗрибәбездә бирелгән дөнья, бөтен җирдә дә бертөрле булып калып, төрле телләрдә төрлечә үзләштерелә». Галимнең сүзләре хезмәтебездә төрле мисаллар белән ассызыкланды.

Бертуган Гриммнар әкиятләрне язганда укучыга аңлаешлы гади тел куллануны алгы планга куйса, К. Фәсәхов исә сурәтлелек өстәп тәрҗемә итүне, әдәби телне өстенрәк күрә. Тәрҗемәченең әлеге үзенчәлеге әкиятләрнең эстетик һәм әдәби кыйммәтен арттыра. Укучыга да образлылыкка бай әсәрләрне кабул итү җайлырак, ятышлырак.

С. Әдһәмова һәм К. Фәсәхов милли колоритны саклап калырга тырышканнар. Әмма, С. Әдһәмова тәрҗемәсендә югалтулар бихисап, бу үз чиратында, рус теленә таянып тәрҗемә итү белән аңлатыла. К. Фәсәхов исә үзеннән бик күп өстәмәләр керткән. Гади гыйбарәләрне татар теленә генә хас үзенчәлекле фразеологик әйләнмәләр, мәкаль-әйтемнәр белән бирергә тырышкан. Гомумән алганда, К. Фәсәхов Бертуган Гриммнарның стилен саклап калуга ирешсә, С. Әдһәмовада исә стиль югалган. Тәрҗемәче хәтта Г. Петниковта сакланып калган кайбер стиль үзенчәлекләрен дә татар телендә тиешле дәрәҗәдә яңгырата алмаган.

Литература

Юсупов, Р.А. Вопросы перевода, сопоставительной типологии и культуры речи / Р.А. Юсупов. – Казань: Татар. кн. изд-во, 2005. – 383 с.

Петников, Г.Н. Сказки / Г.Н. Петников. – Минск: Гос. изд.-во БССР, 1957. – 720 с.

Әдһәмова, С. Әкиятләр. Бер туган Гриммнар әкиятләре тәрҗемәләре / С. Әдһәмова. – Казан: Татгосиздат., 1948. – 44 б.

Фәсәхов К. Күңелле музыкантлар. Бертуган Гримм әкиятләре тәрҗемәләре / К. Фәсәхов. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1982. – 168 б.

Jacob und Wilhelm Grimm. Kinder- und Hausmärchen. Große Ausgabe. 2 Bänder. Berlin, 1812/15. Band 1. – 418 S.

Фатхуллова Кадрия Сунгатовна

Казанский (Приволжский) федеральный университет, Казань

КОММУНИКАТИВНАЯ МОДЕЛЬ ОБУЧЕНИЯ ТАТАРСКОМУ ЯЗЫКУ СТУДЕНТОВ-ИНОСТРАНЦЕВ

В статье рассматриваются вопросы совершенствования методики обучения татарскому языку иностранных студентов в условиях межкультурной коммуникации. Современные учебные пособия, разработанные нами с учетом особенностей поликультурного языкового образования, направлены на развитие у обучающихся коммуникативной компетенции, умений практического использования татарского языка как средства межличностного общения в повседневной жизни, способности к взаимодействию в полиэтническом обществе.

Ключевые слова: *татарский язык, модель обучения, компетентностный подход, учебное пособие, полилингвальная среда, межкультурный диалог.*

The article deals with the improvement of methods of teaching the Tatar language of foreign students in terms of intercultural communication. Modern teaching aids developed by us, taking into account peculiarities of multicultural language education, aimed at the development of students' communicative competence, skills, practical use of the Tatar language as a means of interpersonal communication in everyday life, the ability to interact in a multi-ethnic society.

Key words: *Tatar language learning model, competency approach, training manual, polilingvalnaya environment intercultural dialogue.*

Современное языковое образование предусматривает развитие у студентов речевой, языковой и социокультурной компетенций, т.е. способности пользоваться изучаемым языком как средством межличностного и межкультурного общения. Компетентностный подход ориентирован на развитие способностей человека реализовывать определенные компетенции, научить его